

tot een kerkverband, dat reeds voor drie eeuwen door de werking van dat geloof gereformeerd is, en dat in zijn eigen recht van bestaan met de handhaving van die waarheid staat of valt. En vanzelf vloeit dan voort uit dat alles, gelijk nu ook bij vernieuwing hier te lande het geval is, dat de daar genoemde quaestie zich hoe langer hoe sterker doet gelden, en zelfs tot op zekere hoogte den toestand beheerscht. Of men het betreurt dan wel toejuicht, of men het bevorderen dan wel keeren wil: aan de orde is nu eenmaal de vraag naar den aard van het kerkverband der Gereformeerde kerken. En die vraag is dan voor ons vaderland nog volstrekt niet afgedaan met de bloote aanhaling van een nog vigeerend reglement.

Neen voorwaar! zulk eene vraag gaat veel verder en dieper. Toen zij in den aanvang van de 16^e eeuw aan de orde kwam, zou zij dan nog heel wat beter op eene zoo eenvoudige wijze beantwoord hebben kunnen worden. Maar de voorstanders der Hervorming hebben goed begrepen, dat men ook eens onderzoeken moest, of in dit geval wettelijke en wet-tig wel hetzelfde was, of het gezag dat werd uitgeoefend wel rechtmatig was, en of de geloofsbrieven waar het zich op beriep den toets wel doorstaan konden. En toen is dat met zóóveel nauwkeurigheid en met zóóveel grondigheid toegelicht, zoowel exegetisch en dogmatisch als vooral ook historisch, dat Calvijn kon verklaren in datzelfde geschrift, waar ik straks reeds op doelde, en dat met volkomen recht onder zijne beste werken en tevens onder de beste apologieën der Hervorming gerangschikt wordt: „Eo usque res deveniebat, ut palam esset conspicuumque eruditissimul ac indoctis, verum ecclesiae ordinem tunc interiisse; claves, quibus ecclesiae disciplina continetur, fuisse pessime adulteratas; collapsam christianam libertatem; prostratum denique fuisse Christi regnum, quum erectus fuisset hic principatus” ¹⁾. Ziet, dat was eene behandeling der quaestie, naar de eischen des geloofs, en ook tegelijkertijd naar de eischen der wetenschap. En met minder dan dat kunnen we zeer zeker ook nu niet volstaan.

Toch zou het wel wat veel gevegd zijn, zoowel van u als van mij, als ik thans dit onderwerp aan u voorstelde, om het op dezelfde wijze in zijn ganschen omvang te behandelen. En gij zult mij dan ook wel vergunnen, dat ik niet slechts blijf binnen het gebied waarop mij mijn

¹⁾ Calvini *Opera omnia* (Ed. Brunsvig.), vol. V, pag. 413. Deze aanhaling, evenals de vorige, is uit Calvijns brief aan den kardinaal Jacques Sadolet, d.d. 1 Sept. 1539, geschreven in antwoord op den brief, dien Sadolet in Maart van dat jaar naar Genève gezonden had.